

ПОРІВНЯННЯ ЯК ЗАСІБ ПІЗНАННЯ СВІТУ

У роботі розглядається поняття порівняння як філософська та лінгвістична категорія. Об'єктом дослідження є порівняльна конструкція в англійській мові. Виконане дослідження підтвердило, що логічна модель порівняння відрізняється від мовної за кількістю компонентів. Мовна модель порівняння характеризується показником порівняльних відношень – засіб мовного оформлення порівняльної семантики.

Ключові слова: порівняння, порівняльна конструкція, суб'єкт порівняння, об'єкт порівняння, основа порівняння, показник порівняльних відношень.

The paper deals with the concept of comparison as philosophic and linguistic categories. The object of the research is an English comparative construction. The research shows that a logical model of comparison differs from a linguistic one in the number of its components. The linguistic model of comparison is also characterized by the index of comparative relations.

Key words: comparison, comparative construction, subject of comparison, object of comparison, basis of comparison, index of comparative relations.

Порівняння виступає одним із факторів процесу відображення дійсності у свідомості людини і відтворення її у мовній діяльності. Воно є одним із засобів пізнання світу. Як писав О.О. Потебня: „Пізнання є встановлення зв'язку пізнаваного (Б) з пізнаним раніше (А), порівняння Б з А за допомогою ознаки, спільної тому і другому, взятому з А... [1: 37] (тут і далі – переклад наш – Л.І.).”

Багатоаспектність явища порівняння здавна привертала увагу дослідників. Воно розглядається не тільки як мовна категорія, а також як категорія філософії, логіки. Однак, розгляд порівняння, як і будь-якої іншої мовної категорії, лише з одного боку, наприклад, лінгвістичного, став

неможливим. Отже, щоб визначити лінгвістичний статус порівняння, слід розглядати його у тісному зв'язку з філософією та логікою. Тим більше, що лінгвістика народжувалася у лоні філософії [2: 19].

З точки зору філософії, порівняння – це акт мислення, за допомогою якого класифікується, упорядковується і оцінюється зміст буття і пізнання.

У „Філософському словнику” знаходимо таке визначення: „порівняння – співставлення об'єктів з метою виявлення рис подібності чи рис відмінності між ними (чи того і іншого разом)” [3: 432].

Вагому роль порівняння як засіб пізнання виділяли самі філософи. Так, А. Сен-Сімон стверджував, що „вся робота людського розуму в кінцевому результаті зводиться до порівняння: сказати, наприклад, що якась річ хороша чи погана, означає, що вона краща чи гірша за іншу, з якою її порівнюють [4: 132].”

У свою чергу, В.І. Бартон зазначав, що порівняння „можна побачити буквально у всіх сферах людської діяльності: у науковому пізнанні, літературно-художній творчості, навчально-педагогічній справі, промисловій та буденній життєвій практиці. Порівняння, таким чином, є основним загальнозначущим фактором процесу відображення об'єктивної дійсності.

У гносеологічному плані будь-який акт відображення полягає в ототожненні та розрізненні елементів відображуваного тим, що відображує, що і виражає власне сутність порівняння, яке розуміється в широкому змісті цього слова [5: 3].”

Відповідно, порівняння притаманне будь-якій культурі, але засоби вираження даної категорії у мові різні.

Слідом за Н.П. Шаповаловою, „лінгвістичне визначення порівняння виводиться з гносеологічного. Інакше кажучи, мовне порівняння – це конструкція, основу змісту якої становить компаративна семантика” [6: 30].

Категорія порівняння по-різному сприймається у лінгвістиці. У широкому розумінні основою категорії порівняння є компаративна семантика, оскільки порівнюючи щось, ми ототожнюємо чи протиставляємо цю річ з іншою. Однак,

дане пояснення категорії порівняння є занадто простим, оскільки „її складність полягає насамперед у мовних засобах вираження, в яких перехрещується філософський, логічний та граматичний зміст [7: 14].”

Своєрідний підхід запропонувала М.І. Черемісіна, зазначаючи, що „порівнянням ми повинні називати таку конструкцію, яка виражає порівняльне значення безвідносно до лексичного наповнення. Замінюючи слова в якійсь вихідній фразі, ми можемо отримати „невдалі” фрази, дурні, беззмістовні, - але всі вони повинні розумітися як порівняльні” [8: 24]. Далі вона наводить такі приклади: „Я бежал, как аппендицит”, „Мы бегали, как семь повешенных”, які теж вважає порівняннями, хоча і безглуздими, бо вони побудовані як порівняння, що змушує нас вловлювати порівняльне значення, „ідею порівняння”, навіть всупереч алогічності сполучення слів.

Однак, ми не можемо погодитися, що дані конструкції є порівнянням, хоча і містять дискурсивний маркер компаративності „как”, тому що порівнювати можна ті речі, риси яких притаманні як тим, що порівнюються, так і тим, з чим вони порівнюються. Оскільки апендицит чи повішений не здатні бігати, то згадані вище порівняння не можуть відбутися як системні мовні утворення, окрім оказіональних авторських новоутворень – оксюморонних стилістичних фігур задля досягнення іронічного ефекту.

Як доцільно зазначає Л.В. Голоюх [9: 3], „порівняння у мові є, з одного боку, засобом пізнання світу і, з другого, - результатом цього пізнання, оформленим у вигляді компонентів тексту”, що мають структуру компаративної конструкції, причому не лише поверхнево-експліцитної, а й глибинно-концептуальної.

У цій статті ми розглядаємо власне поверхнево-експліцитну структуру порівняльної конструкції, оскільки різні вчені по-різному її розглядають.

За визначенням Н.К. Размахніної [10: 5], „порівняльні конструкції в кожній мові являють систему, існування ж тої чи іншої системи визначається тим, що її елементи пов’язані між собою, відрізняються за певними ознаками”.

Однак, погляди науковців на структуру порівняльних конструкцій до останнього часу не є узгодженими.

Двочленність порівняльної конструкції відзначає Л.І. Байсара [11]. Вона виділяє суб'єкт та об'єкт порівняння.

Проте, С.М. Мезенін, Н.К. Размахніна, М.І. Черемісіна, А.І. Варшавська, Л.В. Голоюх вважають, що порівняльна конструкція є тричленною.

Так, С.М. Мезенін [12], вивчаючи образні порівняння, будує структуру порівняння з трьох компонентів: „1) Агент образного виразу – слово чи сполучення слів, застосоване для опису, пояснення іншого предмету чи явища; 2) Референт образного виразу – слово чи сполучення слів, яке означає предмет чи явище, що підлягає опису, пояснення за допомогою агента; 3) Модуль образного виразу – слово чи сполучення слів, яке означає властивість, ознаку, на основі якого співвідносяться референт і агент”.

Мабуть, услід за згаданим вченим Н.К. Размахніна [13] визначила наступні складові порівняльних структур: 1) агент порівняння, 2) референт порівняння та 3) показник порівняння.

М.І. Черемісіна та ін. [14] вводять поняття об'єкту порівняння (тобто те, що порівнюється з чимось іншим), образу порівняння і показника порівняння. С.Я. Александрова виділяє об'єкт порівняння, еталон порівняння і основу зіставлення [15: 4].

А.І. Варшавська та ін. [16] зазначають, що „порівняння завжди передбачає наявність трьох елементів: а) поняття, яке слід пояснити (comparandum), б) поняття, яке служить для пояснення (comparatum), в) зв'язуючого елемента, який служить „мостиком” між двома поняттями.”

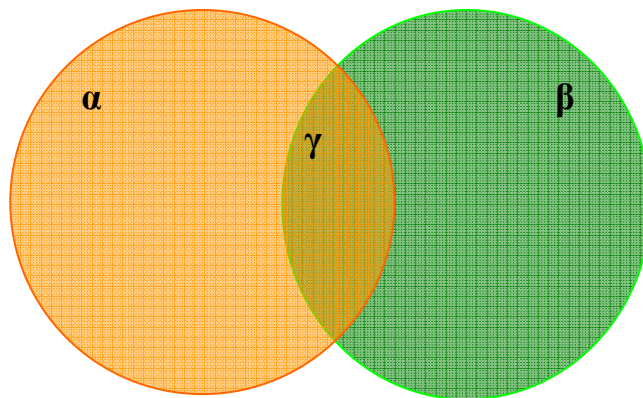
Зокрема, Л.В. Голоюх виділяє 1) те, що порівнюється; 2) те, на основі чого порівнюється; 3) те, з чим порівнюється, при чому вона зазначає, що „також враховується формально-граматичне вираження цих компонентів і їх позиція в порівняльній конструкції [9: 13]”, проте вона не називає їх окремим компонентом порівняльної конструкції. Схожої точки зору дотримується Л.В. Прокопчук, яка виділяє предмет порівняння, образ порівняння та основу

порівняння, а також відзначає, що „важливу роль в утворенні порівняльної конструкції, а отже й у вираженні компаративної семантики відіграє показник порівняння, що в порівняльній конструкції передає компаративні відношення між зіставляваними об’єктами [7: 7].” Однак, вона теж не визнає показник порівняння окремим членом порівняльної конструкції, вважаючи, що порівняльна конструкція є тричленною.

Як ми бачимо, суть тричленної порівняльної конструкції не міняється, незважаючи на різні терміни. Тому надалі ми будемо використовувати наступні поняття: суб’єкт порівняння – тобто предмет або явище, ознаки якого ми пізнаємо за допомогою іншого; об’єкт порівняння – те, з чим порівнюється суб’єкт, тобто предмет чи явище, ознаки якого добре відомі мовцеві; основа порівняння – ознака (або ряд ознак), за допомогою якої здійснюється акт порівняння.

Проведений аналіз дає нам можливість виділити тричленну компаративну конструкцію, яку схематично можна показати так:

Рис. 1.

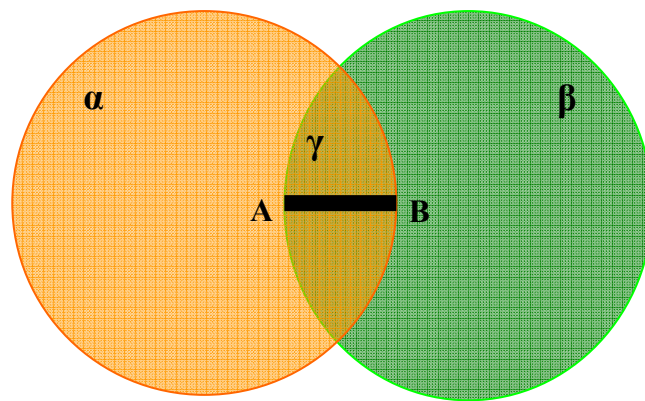
де фігура **α** відповідає суб’єкту порівняння, фігура **β** - об’єкту порівняння і фігура **γ** – основі порівняння.

Проте, слід зазначити, що тричленність порівняльної структури притаманна логічній моделі порівняння, а не мовній моделі порівняння, оскільки тут не враховано мовного оформлення порівняльної семантики.

Ми виділяємо чотири складники мовної моделі порівняння: 1) суб’єкт порівняння; 2) об’єкт порівняння; 3) основа порівняння; та 4) показник

порівняльних відношень – засіб мовного оформлення порівняльної семантики, який на погляд Шаповалової Н.П. „відіграє вирішальну роль у реалізації компаративного змісту в чотириелементній моделі порівняльної конструкції („суб’єкт” – „об’єкт” – „основа” – „показник”), оскільки забезпечує її цілісність [17: 9].” Схематично таку модель порівняння ми зображуємо наступним чином:

Рис. 2.

Даний рисунок відрізняється від рис. 1. відрізком **AB**, який, в свою чергу, відповідає засобу мовного оформлення.

Наприклад, у реченні **My cousin looks like an angel** суб’єкт порівняння - **cousin**; об’єкт порівняння - **angel**; основа порівняння – зовнішня подібність кузини і ангела, тобто краса, одухотвореність; та показник порівняльних відношень – **like**.

Слід зазначити, що це структура повної порівняльної конструкції, однак, один з складників може бути відсутнім. Але це є предметом нашого наступного дослідження.

Отже, порівняння є як філософською, так і лінгвістичною категорією. Однак, логічна модель порівняння відрізняється від мовної за кількістю компонентів, оскільки єдність мови та мислення не означає їх абсолютного збігу.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Потебня А.А.* Эстетика и поэтика. – М.: Искусство, 1976. – 614с.

2. *Дубровська І.Б.* Біблійно-християнська метафора в німецькій мові: номінативний аспект: Дис. ... канд. філол. наук: 10.02.04. – К., 2001. – 210с.
3. *Философский словарь*/[Адо А.В. и др.]; Под ред. И.Т. Фролова. – 6-е изд., перераб. и доп. – М.: Политиздат, 1991. – 559с.
4. *Сен-Симон А.* Размышления литературные, философские и промышленные. – М., 1923.
5. *Бартон В.И.* Сравнение как средство познания. – Минск: Издательство БГУ, 1978. – 127с.
6. *Шаповалова Н.* Функціонально-семантична категорія порівняння в сучасній українській мові // Семантика і прагматика граматичних структур: Зб. наук. пр. / А. Загнітко (ред.); Донецький держ. ун-т. – Донецьк, 1998. – С. 30-36.
7. *Прокопчук Л.В.* Категорія порівняння та її вираження в структурі простого речення: Дис. ... канд. філол. наук: 10.02.01 / Вінницький держ. пед. у-т. ім. М. Коцюбинського. – Вінниця, 2000. – 197с.
8. *Черемисина М.И.* Некоторые вопросы синтаксиса. Сравнительные конструкции современного русского языка (материалы спецкурса). – Новосибирск, 1971. – 181с.
9. *Голоюх Л.В.* Порівняння як структурно-стилістичний компонент художнього тексту (на матеріалі суч. укр. Історичної прози): Дис. ... канд. філол. наук: 10.02.01 / НАН України. Інститут укр. мови. – К., 1996. – 225с.
10. *Размахнина Н.К.* Сложные модальные сравнения в английском языке с союзами as if, as though // В помощь преподавателям иностранных языков: Выпуск 6. – Новосибирск: «Наука», 1974. – С. 3-27.
11. *Байсара Л.И.* Грамматические средства выражения сравнения в современном англ. языке. / Опыт семантического и синтаксического исследования/. – К., 1975. – 162с.
12. *Мезенин С.М.* Конструкции современного английского языка, имеющие значение сравнения: Автореф. дисс. ... канд. филол. наук. – М., 1969.
13. *Размахнина Н.К.* Параллелизмы сравнительных конструкций в современном английском языке // В помощь преподавателям иностранных языков: Выпуск 4. – Изд-во «Наука», Сибирское отделение, Новосибирск, 1973. – С.26-44.
14. *Черемисина М.И., Размахнина Н.К., Стекленева Т.Г.* Структурные типы сравнительных конструкций с союзом like // В помощь преподавателям иностранных языков: Выпуск 5. – Изд-во «Наука», Сибирское отделение, Новосибирск, 1974.
15. *Александрова С.Я.* Структурно-семантическая характеристика сравнительных конструкций /на материале английского языка 16-17 веков/: Автореф. дисс. ... канд. филол. наук. – М., 1981. – 25с.
16. *Варшавская А.И., Карташкова Ф.И., Кузьмина Т.Е., Сафронова Т.Н.* Естественноречевое обеспечение процедуры классификации (на материале современного английского языка). – Ленинград, 1991.
17. *Шаповалова Н.П.* Функціонально-семантичний статус порівняльних конструкцій у суч. укр. мові: Дис. ... канд. філол. наук: 10.02.01 / Донецький держ. ун-т. – Донецьк, 1998. – 180с.